

REŠERŠE I

ORTODOXNÍ A FEMINISTICKÝ PŘÍSTUP K DOTAZOVÁNÍ

METODOLOGIE VÝZKUMU GENDEROVÉ PROBLEMATIKY

(GEN504)

Silvie Horková (348396)

psychologie-genderová studia

Vyučující: Mgr. Petr Fučík

Datum odevzdání: 19. 4. 2012

Fakulta sociálních studií MU, 2011/2012

Jednou z forem sběru dat, která je v současnosti v rámci sociálního výzkumu využívána, je rozhovor [O'Connell Davidson, Layder 1994]. Tento způsob získávání informací patří v dnešní době spolu s dotazníkem k nejpoužívanějším, a nad sběrem informací prostřednictvím dotazníku získává výhodu především díky vyšší proporci dokončených rozhovorů, než je návratnost dotazníků [Disman 1993]. U rozhovoru máme větší jistotu, že s námi dotazovaná osoba rozhovor dokončí, než že se nám vrátí všechny dotazníky, které jsme rozeslali. Rozhovor je také pro respondenty příjemnější formou podávání informací, které mohou přímo ústně sdělit tazateli, aniž by byli nuceni odpovědi sepisovat a následně odesílat. Samozřejmě se zde objevují i nevýhody, které jsou reprezentovány především časovou náročností a také možnostmi ovlivnění výsledků rozhovoru tazatelem prostřednictvím například subjektivních očekávání, hodnot, předsudků či přesvědčení tazatele [Disman 1993, O'Connell Davidson, Layder 1994]. Máme-li například tazatele, který zastává stanovisko, že žena patří jen do kuchyně a o politice toho příliš neví, pak se toto jeho přesvědčení může odrazit jak v jeho přístupu k respondentce, tak i v samotných výsledcích rozhovoru. Takovéto ovlivňující vlivy by ve výzkumu měly být redukovány a eliminovány, abychom zaručili správnost získaných dat. Jedním z přístupů k dotazování je ortodoxní přístup, který se snaží tyto vlivy eliminovat prostřednictvím standardizace, kdy dojde nejen k vybavení rozhovoru velmi jasnými a explicitními instrukcemi, ale také se zde může využít tréninku pro tazatele, který zajistí, že veškerá jimi sesbíraná data budou standardní a srovnatelná [O'Connell Davidson, Layder 1994]. Pokud bychom tedy využívali v rámci výzkumu pro realizaci rozhovorů více tazatelů, tak nám jejich trénink zabezpečí, že jimi sesbíraná data mohou být použita stejnou měrou a podrobena vzájemnému srovnání. Tazatel se také musí vyvarovat použití sugestivních otázek, které ovlivňují odpovědi respondentů, a to tak, že již samotná otázka naznačuje, jaká odpověď je v rámci výzkumu od dotazované osoby očekávána [Disman 1993]. Podle ortodoxního přístupu k dotazování by otázky měly být kladeny neutrálním způsobem a to včetně výrazu, intonace nebo i slovních komentářů tazatele, které by mohly dotazovaného ovlivnit do té míry, že by jeho odpověď měla za úkol tazatele ohromit nebo uspokojit tím, že by korespondovala s tazatelovým subjektivním názorem [O'Connell Davidson, Layder 1994]. Takováto data by pak měla za následek znehodnocení výsledků rozhovoru a následně i celého výzkumu. Ortodoxní přístup se zakládá na předpokladu, že získání pravdivé odpovědi spočívá v redukcí vlivů tazatele, jehož subjektivní postoje a osobnost může ovlivnit respondenta, a také v redukcí vlivů respondenta, jehož subjektivní vnímání cílů výzkumu, osobnosti tazatele nebo i vědomí toho, co si společnost žádá, může vést k uvedení nepravdivé odpovědi [O'Connell Davidson, Layder 1994].

Rozhovor v ortodoxním přístupu je tedy založen na konverzaci, kdy tazatel má absolutní moc a jeho role je v procesu dotazování aktivní, zatímco dotazovaná osoba je nucena se podřítit pravidlům rozhovoru udávané tazatelem a pouze odpovídá na kladené otázky bez další participace, čímž se stává pasivním prvkem rozhovoru [Oakley citována in O'Connell Davidson, Layder 1994]. Takovéto uspořádání značně připomíná podřízený stav žen, které i v dnešní společnosti oproti mužům zastávají. Zmíněná podobnost neunikla pozornosti feministickým hnutím, která se proti tomuto maskulinnímu přístupu ohradila a zasazují se o formu rozhovoru, která by byla založena na upřímném emocionálním vztahu (někdy až přátelství) mezi respondentem a tazatelem a kde by nedocházelo k vykořisťování dotazovaných a hierarchickému uspořádání procesu rozhovoru, který by dle jejich názoru měl mít podobu setkání sobě rovných [ibid.]. Představa rozhovoru, kde by dotazovaná žena byla v podřadném postavení a stala se tazatelovým objektem absolutní kontroly, je naprosto nepřijatelná. Tazatel by neměl pokládat otázky, které jsou pro respondenta nepříjemné, znepokojující nebo takové, které mohou u respondenta vyvolat pocit ohrožení v případě uvedení

pravdivé odpovědi [Disman 1993]. Jeho hlavním úkolem by mělo být vybudování vztahu tazatel-dotazovaný, kde by obě strany byly rovnocenné, v němž by kontrola dotazovaného subjektu byla nahrazena tazatelovou empatií vůči němu a sám respondent by zde měl ovlivňovat témata rozhovoru [O'Connell Davidson, Layder 1994].

O tom, jakou formu dotazování výzkum využije, musí rozhodnout sám výzkumník podle vlastního přesvědčení, co je pro jeho šetření to nejlepší. Všechny přístupy se ale shodují v tom, že rozhovor je jen zřídka konverzací mezi dvěma nebo i více lidmi a také sdílí názor, že manipulování s respondentem za účelem získání odpovědi jakou výzkum potřebuje, není správné [O'Connell Davidson, Layder 1994]. Pokud by se k manipulaci uchýlili, nejen že by ovlivnili výsledky šetření, ale také by mohli zapříčinit neochotu respondentů k budoucí spolupráci. V dalších bodech se ovšem přístupy rozcházejí, a tak má každý svou vlastní představu o roli, kterou by měl tazatel zastávat, o druhu vztahu tazatel-dotazovaný, který by měl být realizován nebo také o vlastním postupu sběru dat, při kterém velmi záleží na osobní charakteristice a sociální identitě tazatele [ibid.].

Zdroje:

Disman, Miroslav. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

O'Connell Davidson, Julia, Layder, Derek. 1994. *Methods Sex and Madness*. London: Routledge.